

Příjmení německého původu v Českých Budějovicích

První zkoumané časové období: 1921

Vzhledem k našemu záměru zkoumat vlastní jména (příjmení) jako kulturně specifické symboly na pozadí proměnlivých dějin českých zemí jako bi-etnického prostoru a (dis)kontinuity 20. století bylo nutné zaměřit první „sondu“ na období před druhou světovou válkou, tedy ještě před zásadním zlomem a narušením českého pohledu na vlastní dějiny. Poválečná situace a její následné ideologické zprostředkování měly zásadní dopad na národní sebe-vnímání Čechů (homogenní společnost, obyvatelstvo sestávající z jednoho „státního národa“), které bylo ovšem v rozporu se skutečným charakterem tohoto prostoru, po většinu času své historie bi-etnického a dvojjazyčného (samozřejmě v různých částech země v různé míře). První časové období, zkoumané v jedné z lingvistických částí projektu *Aus der Tradition in die Zukunft / Od tradice k budoucnosti*, by se tedy na pomyslné časové ose mělo nacházet ještě před touto zásadní cézurou a mělo by reflektovat staletou historii česko-německého soužití, jinak – okřídleným úslovím – řečeno historií jejich „stýkání a potýkání“. Současně jsme považovali za žádoucí datovat tento první časový „řez“ do doby po vzniku Československa v roce 1918, protože nové státoprávní uspořádání s sebou přineslo zásadní změnu perspektivy – převrácení poměru většiny a menšiny u obou etnických skupin. Nakonec padla volba na rok 1921 – splňuje obě časová kritéria a sčítání lidu, které toho roku bylo provedeno (historicky první v nové republice), je v několika ohledech zajímavým fenoménem.

Sčítání lidu v ČSR roku 1921

První soupis obyvatelstva v nové republice na základě nového zákona o sčítání lidu z dubna 1920 (256/1920 Sb.) se uskutečnil 15. února roku 1921. Na sběrných domovních a sčítacích arších se nachází kromě jména a příjmení i datum a místo narození, bydliště, povolání a národnost. Veškerý materiál je digitalizován a zpřístupněn na stránkách SOA Třeboň (Digiarchiv).¹ Zásadní politickou důležitost mělo především zjištění národnosti populace jako legitimizační faktor založení samostatného československého státu.² Nešlo tedy o pouhý statistický údaj zjišťovaný pro administrativní účely, ale o téměř státotvorný akt, s čímž koresponduje excitovaná nálada ve společnosti počátkem roku 1921.

---

¹ Sčítání lidu 1921 [online]. [cit. 2018-06-10]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/scitani_lidu-soka_ceske_budejovice-1921-soudni_okres_ceske_budejovice-c_c-ceske_budejovice.

² Srov. informace na webových stránkách ČSÚ [online]. [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/prvni_ceskoslovenske_scitani_lidu_1921.

Tato atmosféra a důležitost prováděného populačního censu se bezprostředně zrcadlí na stránkách dobového tisku - protože se v této studii soustředíme na oblast jižních Čech resp. na České Budějovice, uvedeme pro ilustraci pár příkladů z regionálních novin, konkrétně z nejdůležitějších regionálních periodik *Jihočeské listy* a *Budweiser Zeitung*. Zmíníme i několik zajímavých pasáží z *Republikána*.

V Jihočeských listech se píše o „veledůležitém činu“ a závažnosti zjištěných výsledků po státní politiku. Úkolem každého občana v tuto chvíli je přihlásit se ke „správné“ národnosti, z pohledu českých novin tedy samozřejmě k české (československé). Je to přímo národní povinnost, tedy „Povinnost ke státu a k sobě samým, [která] vyžaduje, aby každyčský Čechoslovák přihlásil se skutečně za takového.“ – protože „V důležité chvíli musí být každý na svém místě.“³ I noviny *Republikán* považují tuto událost za „stěžejní bod“ v politickém životě nové republiky.⁴ Německé obyvatelstvo Budějovic je na stránkách svého nejdůležitějšího místního periodika *Budweiser Zeitung* vyzýváno již o týden dřív, aby se přiznalo k německé národnosti a nezradilo ji.⁵ 9. února se zde objevil citát Felixe Dahna, ve kterém je explicitně vyjádřena spojitost mezi národem a jazykem: „Des Volkes Seele lebt in seiner Sprache [...]“⁶

Jedním z klíčových slov tehdejšího národnostního diskurzu bylo *rozhodnutí*: každý byl nucen se jasně identifikovat s jedním nebo druhým jazykem, podle kterého se národnost určovala. To se týkalo především dvojjazyčných osob, kterých bylo v českých zemích a především v příhraničních oblastech či místech s tradičně silným zastoupením německého obyvatelstva velké množství. O nekompromisnosti sčítacích komisařů, kteří údaje kontrolovali a případně opravovali, svědčí řada archů s poškrtanými kolonkami, jako na obr. 3. Pluralitní identity, v této době tak typické pro řadu českých oblastí, ovšem navzdory této vynucené redukcionistické identifikaci nezmizely navždy – dnešní pohled, jemuž je již vlastní jiná optika, je naštěstí schopen je rekonstruovat, ať už díky palimpsestovému charakteru dochovaného materiálu (škrty místo vymazání), specifickému prolínání obou jazyků (*čechisch*) či prosvítání „dvojí identity“, která byla v ostře sledované rubrice nežádoucí, na jiném místě (např. v kolonce

---

³ Jihočeské listy, 12. 2. 1921 (titulní strana); v digitalizované formě online. [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz/search/>

⁴ *Republikán*, 10. 2. 1921; v digitalizované formě online. [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz/search/>

⁵ *Budweiser Zeitung*, 2. 2. 1921; v digitalizované formě online. [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz/search/>

⁶ *Budweiser Zeitung*, 9. 2. 1921, strana 3; v digitalizované formě online. [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz/search/>

Znalost čtení a psaní / Kenntnis des Lesens und Schreibens: böhmisch / deutsch – tento údaj se nachází u osoby, jejíž národnost je „čechisch“). *Republikán* excitovaně vyzývá „Nestrpte oboživelníků!“⁷ a připomíná, že v době vyhroceného „bud’ – anebo“ nelze v žádném případě tolerovat postoj „to i ono“. V tomto kontextu si dovolíme citovat oblíbenou anekdotu z knihy Edmonda Konráda *Nač vzpomenu*:⁸

Zda je Češka nebo Němka, nevěděla teta Marie Löschnerová sama. Prý její předkové ještě koncem století sedmnáctého se jmenovali ne Löschnerovi, což je německý překlad, ale po česku Hasilovi. Na Olšanech však löschnerovský náhrobek je německý – a teta Marie? Mluví, vzpomínal hoch, česky jako Němka a německy jako Češka, na způsob některých starých osob v Praze a často dvojjazyčně: „Ale, ale Frau Direktor, šén vylkomen, to jsou k nám hosty, jak se vede vý géc?“ A mamince děkuje za dort k narozeninám či k svátku: „Ábr Helenko, že si djélaš takovou škodutu peraupst tych!“ (...) Při sčítání lidu tatínek, jenž spravoval její věci, vyplňoval u ní její sčítací arch (...). Pracně z ní vydobýval, jak má vyplnit rubriku o národnosti: je-li Češka či Němka. Odpověděla rozpačitě: „Jak to mám vědět? Narodila jsem se hýr in Prag, mluvím pisl pemiš pisl dajč pisl supe pisl flajš, ať si to na úřadě udjelají vý sí voln – tak venn es sajn mus, napiště tam, herr doktor, že jsem třebas Češka!“

Sčítání lidu z roku 1921 je českým obyvatelstvem vnímáno jako první „spravedlivé“ sčítání.⁹ Statistické údaje zjišťované za Rakouska-Uherska Čechům škodily, ochudily český národ o desetitisíce jeho příslušníků,¹⁰ protože kategorie „obcovací řeči“ nahrávala němčině. Teď má tedy konečně vyjít na světlo „nezkreslená pravda“¹¹. V německých novinách *Budweiser Zeitung* se v době před sčítáním objevila řada obav možné manipulace (nepřímé ovlivňování resp. agitace), po sčítání pak – především kvůli neuspokojivým výsledkům – zprávy o vyvíjení nátlaku a svévolného opravování údajů sčítacími komisaři. Tyto námitky si česká strana vykládala jako „špatné svědomí“: „jsou si dobře vědomi, jaké rejdy a neplechý prováděli při každém sčítání v Rakousku“.¹²

⁷ *Republikán*, 10. 2. 1921; v digitalizované formě online. [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz/search/>.

⁸ E. Konrád, 1957, s. 22n. Tuto knihu zmiňuje J. Beneš, 1998, s. 53.

⁹ Např. 12. 2. 1921 v *Jihočeských listech* a 10. 2. 1921 v *Republikánovi*.

¹⁰ *Republikán*, 10. 2. 1921, titulní strana.

¹¹ *Jihočeské listy*, 12. 2. 1921.

¹² *Ibid.*

Spravedlivé a pravdivé má být toto sčítání nejen proto, že ho provádějí Češi [„jako by se právě nám nejednalo o právo a spravedlnost!“], ale především z důvodu nahrazení neprecizní, nejednoznačné a v důsledku toho snadno manipulovatelné kategorie „obcovacího jazyka“ jiným pojmem: národností. *Republikán* novou terminologii chválí a vyzdvihuje především skutečnost, že se jedná o pojem jasně daný, u kterého není možnost více výkladů.¹³

Že zde bylo spíše přání otcem myšlenky, dokládá vášnivá diskuze, která se právě kolem tohoto termínu rozhořela a neutichla ani o devět let později při dalším sčítání. Emanuel Rádl, jeden z protagonistů této kontroverzní debaty, poukazuje ve svém pojednání *Národnost jako vědecký problém* na nezbytnost precizní definice předmětu statistického zájmu: u řady pojmů je definice jednoduchá resp. není jí třeba, např. když se sčítají koně; většinou však nutná je, protože v běžném užívání zůstává příliš neurčitá a subjektivní. To platí i v případě „národností“:

Národnost, ať jí rozumíme jakkoli, není věcí objektivně danou ani zvykově vymezenou; je sice pravda, že většina lidí v Čechách, poučena byvši dlouhou agitací, »ví«, co je Čech a co Němec atd., ale objektivní míru má pro toto určení skoro každý jinou [...].¹⁴

I dnes má slovo „národnost“ dvojí význam a různé kulturní okruhy resp. jazyková společenství kladou důraz vždy na jeden z nich. Na jedné straně označuje příslušnost jedince k národu (tedy státní příslušnost), na druhé sounáležitost s etnikem. Pokus o definici v souvislosti s populačním censem 1921 a zavedením nové rubriky „národnost“ věc ještě dodatečně komplikuje: „Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním znakem jest zpravidla mateřský jazyk.“¹⁵ Národnost měla být tedy opět definována na základě jazyka – nyní ovšem ne „obcovací řeči“ jako dosud, ale mateřského jazyka. Otázku stanovení národní příslušnosti u osob dvojjazyčných resp. vyrůstajících ve dvojjazyčných rodinách ponechme v této chvíli prozatím stranou, neboť hlavním problémem je zde spíše směšování různých kritérií: na jedné straně hraje roli původ (v pokynech k vyplnění sčítacích archů se poukazuje na to, že v případě dětí mladších 14 let a u osob nesvéprávných se udává národnost osoby o ně pečující resp. matky), na straně druhé osobní rozhodnutí každého občana. „Bei jeder wenigstens 14 Jahre alten und zurechnungsfähigen Person ist diejenige Nationalität einzutragen, zu welcher sich diese Person freiwillig bekannt hat.“¹⁶

---

¹³ *Republikán*, 10. 2. 1921.

¹⁴ E. Rádl, 1929, s. 43.

¹⁵ Cit. podle J. Bubeník / J. Křesťan, 1995, s. 112.

¹⁶ Pokyny k vyplnění sčítacích archů v *Budweiser Zeitung*, 23. 2. 1921.

Tento problém tvoří jádro diskuze o národní příslušnosti, jejíž hlavní pozice – zastoupené statistikem a organizátorem obou sčítání (1921 a 1930) Antonínem Boháčem a filozofem a biologem Emanuelem Rádlem – představíme v následujících pasážích.

Antonín Boháč byl přesvědčen, že úkolem statistika je zjišťování objektivně daných a kontrolovatelných jevů a skutečností. Z tohoto základního přesvědčení vychází i jeho pojetí národnosti: „Národnost jako příslušnost k národu jest sociální znak a jako takový objektivně zjiřitelný i bez úcastenství sčítancova.“¹⁷ Mateřský jazyk jako hlavní znak národnosti je objektivně daný – tím se podle Boháčova názoru předejde ovlivňování a vyvíjení nátlaku na sociálně znevýhodněné a závislé jedince ze strany jejich nadřízených či domácích. Národnost jako vědomé rozhodnutí je podle něj příliš subjektivní: lidská vůle je nestálá, názory se rychle mění a nejsou odolné vůči nacionalistické manipulaci.

Emanuel Rádl vypracoval svou koncepci národnosti především ve dvou svých dílech: *Válka Čechů s Němci* (1928) a *Národnost jako vědecký problém* (1929). Pojetí (neboli jeho slovy: romantickou teorií) národnosti jako objektivně dané skutečnosti kategoricky odmítá: „[...] národnost [je pokládána] za danou vlastnost, za osud člověku uložený, za něco, co lze na člověku vidět, poznat, konstatovat.“¹⁸ V aktu přiznání se k národnosti vidí výraz svobodného ducha a vůle každého jednotlivce:

*Národnost [...] není pak vrozena člověku, nýbrž stvořena člověkem; není produktem jeho krve, nýbrž je výzvou k jeho svědomí; není to dílo věků, je to program pro budoucnost.*¹⁹

Především v druhé části pojednání o národnosti (1929) nesoucí název *Sociologický rozbor národnostního sčítání lidu v Československu roku 1921* se detailně věnuje problematice nevhodné terminologie a nešťastného spojení paralelně zjiřřované národnosti a mateřského jazyka (kolonka č. 11 ve sčítacím archu je přímo nazvaná „Národnost (mateřský jazyk)“):

*Toho druhu omyl jest v našem národnostním sčítání, kde se sečítala národnost (mateřský jazyk) – t. j. národnost jako předmět svobodné volby, ale charakterisovaný mateřským jazykem jako objektivně daným znakem.*²⁰

---

¹⁷ Cit. podle J. Bubeník / J. Křesťan, 1995, s. 115.

¹⁸ E. Rádl, 1929, s. 59.

¹⁹ Ibid., s. 83.

²⁰ Ibid., s. 51.

Rádl uvádí řadu konkrétních příkladů z roku 1921, kterými ilustruje nevhodnost resp. nedostatečnost kritéria „mateřský jazyk“ při určování národnosti a jednotlivé problematické aspekty a nevyjasněné otázky, které se v této souvislosti vynořují.

*[...] není uvedeno nikde, jak se rozezná Čech, Němec, Maďar atd. Kam se mají na př. počítat děti z manželství smíšených? Kam patří člověk, který odmalička žije v národnosti jiné než v které se zrodil? Jak dlouho musí žít v jiném prostředí, aby se přenarodil?*²¹

N. N. rodem Čech, oženil se s Němkou, žije třicet let mezi Němci, dává vychovávat děti německy, obcuje v německé společnosti. Byl sčítacím úřadem prohlášen za Čecha. [...] (Trautenauer Tagblatt, 13. II. 23)²²

J. B. přihlásil sebe a své nedospělé děti za Němce, žena se přihlásila za Češku. Sčítací komisař Ch. to neuznal a označil děti za české. (Saazer Anzeiger 18. II. 21)

Vdova po vojákově, M. K., prohlášena za Češku, protože má české jméno. Když paní K. řekla, že je Němka a že její děti česky ani neumějí, neuznal to sčítací komisař a připomenul paní K., že teď musí posílat děti do české školy. (Saazer Anzeiger 18. II. 21)

I Rádl je si vědom toho, že při určování národnosti hraje roli řada dalších faktorů a že údaj v příslušné kolonce je nejen výrazem svobodné vůle občana, ale zrcadlí i komplexní komunikační situaci. Konečné rozhodnutí je výslednicí různých externích vlivů, a to nejen již zmíněné nacionalistické agitace, ale i bezprostředních zásahů úředníků, kteří při sčítání málokdy zaujali zcela neutrální postoj. Konkrétní příklady přináší *Budweiser Zeitung*, informující o svévolném a nepřijatelném postupu sčítacích komisařů a vyzývá své čtenáře, aby, pokud takové případy sami také zažili, neváhali a podali stížnost. Vydání z 26. února 1921 např. popisuje, jak se čeští komisaři rozčilují a vyhrožují předvedením a potrestáním, když je nějaká dvojjazyčná osoba z rodiny s oběma národnostmi tak troufalá, že se odváží udat národnost německou, ačkoli se mezi jejími předky vyskytují příslušníci státního národa.

---

²¹ Ibid., s. 44.

²² Tento a další příklady ibid., s. 47.

Výsledky censu byly zveřejněny relativně pozdě, dlouhou dobu se nevědělo, kolik Němců skutečně v Budějovicích žije, což noviny ironicky komentovaly: „Sčítání je skončeno v každé vesnici, jenom město České Budějovice nemůže býti se sčítáním lidu hotovo, ač ode dne sčítání uplynuly již dva měsíce?“²³ Je tedy prostor pro divoké spekulace, český a německý tisk se vzájemně citují, obviňují se z nedostatečné informovanosti a předkládají vlastní data. 23. dubna se první výsledky objevují v *Jihočeských listech*, hned poté (27. dubna) v *Budweiser Zeitung*. Oficiální výsledky se objevují počátkem května.

V Českých Budějovicích (město) žije celkem 43.961 osob, z toho 35.831 Čechů a 7.415 Němců – to odpovídá procentuálnímu zastoupení německého obyvatelstva ve výši 16,8%.²⁴

V soudním okrese České Budějovice je to 65.139 Čechů a 12.117 Němců – zde tedy pouze 15%.²⁵

Česká strana tyto výsledky oslavovala, Němci pochopitelně spokojeni nebyli a čísla zpochybňovali. V *Jihočeských listech* se 23. dubna mohli čtenáři dočíst:

Nadobro odzvonilo bývalému tzv. německému ostrovu česko-budějovickému: ten už úplně zmizel v českém moři (...) osvobozen z poroby německé.

Tento vývoj resp. pokles podílu německého obyvatelstva o více než polovinu si noviny vysvětlují silným přílivem českého obyvatelstva do města a skutečnost, že se nyní hlásí k české národnosti i ti, kteří v minulosti pod nátlakem německé správy obce ze strachu před postihem udávali nesprávné informace.

„Tedy: převrat dokázal, na jak vratkých základech spočívalo jihočeské německví: bylo vylhané, terrorem vynucené. Proto jsou jeho konce tak neslavné.“²⁶

V německém tisku se situace samozřejmě prezentuje zcela jinak. Zveřejněná čísla jsou vzhledem k počtu voličů z minulého roku nevěrohodná a mohlo jich být dosaženo jen a pouze podvodem a manipulací z české strany: od jmenování výlučně českých komisařů přes „lovení duší“²⁷, čímž myslí lákadla, sliby, návnady všeho druhu²⁸ až po bezprostřední výhružky a nátlak na lidi v závislých pozicích. Stručně shrnuto:

---

²³ *Jihočeské listy*, 16. 4. 1921.

²⁴ *Jihočeské listy*, 23. 4. 1921, titulní strana, a *Budweiser Zeitung*, 27. 4. 1921, strana 5.

²⁵ *Budweiser Zeitung*, 30. 4. 1921, strana 3 a 4.

²⁶ *Jihočeské listy*, 23. 4. 1921.

²⁷ „Tschechischer Seelenfang“; *Budweiser Zeitung*, 2. 3. 1921.

²⁸ „Verlockungen, Versprechungen, Köder aller Art“, *ibid.*

*In Schwarzbach zum Beispiel gab es im Jahre 1910 425 Deutsche und 310 Tschechen, im Jahre 1921 wurden im ganzen 665 Bewohner gezählt, davon sollen sich nur neun zur deutschen Nationalität bekannt haben. In den übrigen Gemeinden soll das Ergebnis annähernd ähnlich sein. Es verlautet, dass die dortigen Volkszählungskommissäre durch hohe Orden ausgezeichnet werden sollen.*²⁹

Důsledků tohoto sčítání lidu (o jehož manipulaci tím či oním směrem zde nebudeme spekulovat) se německá menšina každopádně obávala. Měla za to, že „zjištěná“ čísla nepochybně poslouží k tomu, aby mohla být zcela odstraněna (dosud zákonem stanovená) dvojjazyčnost města i okresu České Budějovice: „dieser (bisher gesetzlich festgelegten) Doppelsprachigkeit in Budweis Stadt und Kreis den Garaus zu machen“.³⁰

V této části jsme se pokusili velmi stručně nastínit širší kontext soupisu obyvatelstva v roce 1921, jehož údaje nám sloužily jako materiálová základna pro první část výzkumu německých příjmení v Českých Budějovicích. Jak již bylo řečeno výše, považujeme německá příjmení vyskytující se v českém prostředí za kulturně specifické symboly, za dávné zrcadlení dřívější dvojjazyčnosti a bikulturality tohoto území. Proto budou krátce nastíněny i různé druhy a stupně asimilace těchto původně „cizích“ jmen do češtiny a úzká spjatost některých areálově specifických jmen s jihočeským prostorem. Analýza vycházející z materiálového korpusu 1921 je pak v druhé fázi doplněna o data z druhých dvou časových období, aby bylo možno sledovat vývoj a změny onymického fondu Českých Budějovic podél časové osy spojující počátek 20. a 21. století.

Frekvence výskytu v letech 1921 - 1948 - 2016

Na tomto místě se nejprve krátce zmíníme o rámcových podmínkách kvantitativní analýzy, především v souvislosti s některými specifiky korpusu příjmení 1921, potažmo jejich důsledky pro porovnání všech tří dílčích souborů.

Zdroj použitého materiálu (Sčítací a Sběrné domovní archy z roku 1921) jsme již charakterizovali v předchozích pasážích. Prvním cílem, se kterým jsme k materiálu přistupovali, bylo samozřejmě zjistit frekvenci výskytu jednotlivých německých příjmení, aby bylo možno toto časové období srovnat s oběma dalšími (doba poválečná a současnost). Toto

---

²⁹ *Budweiser Zeitung*, 12. 3. 1921, strana 6.

³⁰ *Budweiser Zeitung*, 27. 4. 1921, strana 4.

kritérium hrálo roli i při výběru jednotlivých detailněji zkoumaných jmen, ovšem naší ambicí nebylo zjistit přesná čísla nebo rozvinout detailní hypotézu ohledně měnícího se (nebo navzdory zásadním společenským převratům naopak stabilního) souboru německých příjmení ve 20. století. Důvodem této zdrženlivosti ohledně výpovědí o frekvenci jmen je několikerá nejednoznačnost resp. „nespolehlivost“ pramene: při pořizování soupisu v roce 1921 nebyli sčítáni obyvatelé s trvalým pobytem, nýbrž všechny osoby zdržující se v inkriminované době v místě sčítání, i když městem třeba jen projížděli nebo zde byli na návštěvě (viz zvláštní sčítací archy např. pro ubytovací zařízení). Výpovědní hodnota takového soupisu může být pro jiné účely zcela dostačující, v našem případě lze materiál použít pouze s výhradami resp. s vědomím jeho omezené průkaznosti, mj. i proto, že oba další prameny (revize domů a bytů ze srpna 1948 a statistika ministerstva vnitra z roku 2016) zaznamenávají pouze obyvatele s trvalým pobytem v Českých Budějovicích.

Dalším specifickým rysem prvního korpusu německých příjmení (1921) je jejich nejednotný způsob zápisu, díky kterému je sice možné si udělat relativně podrobnou představu mj. o postupech integrace cizích jmen do češtiny, který ovšem také jasně ukazuje limity frekvenčního hlediska, takže výpovědi o četnosti výskytu jednotlivých jmen resp. jejich variant mohou být jen velmi přibližné. V současnosti je vzhledem ke striktnímu rozlišování jednotlivých variant „téhož“ jména (jedna a táž osoba nemůže mít v občanském průkazu jméno *Mayer* a podepsat se jako *Meier*) obvyklé v rámci sestavování různých žebříčků (oblíbenosti, četnosti atd.)³¹ počítat jednotlivé varianty zvlášť, tedy považovat je za „různá“ jména.³² To je běžná praxe i u různých internetových databází, např. serveru kdejsme.cz, se kterým jsme pracovali nejčastěji, kde má svou vlastní mapku (vizualizaci četnosti výskytu) každá varianta jména i jeho mužská a ženská podoba. Při našem výzkumu jsme se ovšem - za účelem analýzy četnosti výskytu - rozhodli, počítat různé varianty téhož jména i jeho přechýlené a nepřechýlené formy dohromady. Toto rozhodnutí se nám v podstatě „vnutilo“ samo, protože již v první fázi práce s korpusem 1921 jsme se velice často setkávali s výskytem až tří různých podob jména u téže osoby a koncovka *-ová* u ženských podob příjmení se zdála být zcela irelevantní (bez ohledu na národnost nositelky německého jména), takže se velice brzy ukázala iluzornost „čistých“ dělicích řezů a neproblematických, lineárních spojníc mezi jménem a identitou. V některých případech lze tuto paralelitu vnímat jako „bohemizaci in statu nascendi“, počesťování jmen (většinou skrze zásah sčítacího komisaře, pro něhož měla podoba jména ve

---

³¹ Nikoli však v rámci výkladu etymologie a významu jména.

³² DUDEN-Lexikon, s. 419, heslo Meyer.

sčítacím archu resp. podpis „sčítané“ osoby očividně pouze jakousi orientační hodnotu) se děje přímo před našima očima. Nezřídka se také jednotlivé varianty překrývají či se nachází v jakémsi stavu „onymické superpozice“, a to nejen ve dvou různých dokumentech (komisař/sběrný arch domovní vs. sčítaná osoba/sčítací arch), ale dokonce i na jednom jediném listu papíru, např. v horní kolonce jako majitel bytu, o pár centimetrů níže jako obyvatel bytu a na zadní straně podpis, leckdy dokonce rukopisem téže osoby!

Překvapivě se s nejednotností zápisu jmen setkáme i v druhém dílčím korpusu (1948), ačkoli v nesrovnatelně menší míře. Táž osoba se v revizních dokumentech vyskytuje jako *Schaffelhofer* i *Šafelhofr*, *Schwab* i *Šváb*, *Wagnerová* i *Váagnerová*, otec *Šestaubera* se jmenuje *Schestauber* apod. Ve třech arších vložených do jedné složky, tzn. vztahujících se k jednomu domu resp. jeho majitelce, figurují dokonce všechny následující varianty současně: *Schaffelhofrová* / *Schafelhoferová* / *Schaffelhoffrová* / *Schafelhofrová*.

Vzhledem ke všem těmto faktorům, které zpochybňují výpovědní hodnotu počtu nositelů toho kterého jména, nebudeme věnovat pozornost četnosti výskytu ani se pokoušet o interpretace procentuálního zastoupení německých příjmení v celkovém onymickém fondu, ale spíše se zaměříme na příjmení areálově specifická, která se vyskytují mezi cca 50 nejčastějšími v každém z dílčích korpusů. Kritériem „areálové specifičnosti“ bylo porovnání seznamů nejčastějších příjmení v Českých Budějovicích s obdobnými seznamy pro celou Českou republiku a pro Německo (současný stav) a konzultace různých zdrojů zpracovávajících geografické rozšíření jednotlivých příjmení - internetové stránky prijmeni.cz, digitálního slovníku příjmení v Německu (DFD)³³ a internetové databáze [namespedia](http://www.namespedia.com)³⁴.

Zpracování materiálu (korpusy 1921 a 1948 byly výše popsány, třetí dílčí korpus vychází ze statistiky zveřejněné na stránkách ministerstva vnitra ČR³⁵) spočívalo ve shromáždění všech zde se vyskytujících jmen německého původu, jejich uspořádání podle frekvence³⁶ a sestavení soupisů dvaceti nejčastějších.³⁷ Pro přehlednost a srovnání třech zkoumaných období navzájem jsou seznamy uvedeny nejprve zvlášť, za účelem podrobnějších

---

³³ Digitales Familiennamenwörterbuch Deutschlands [online]. [cit. 2018-06-29]. Dostupné z: <http://www.namenforschung.net/dfd/woerterbuch/liste/>

³⁴ Datenbank namespedia [online]. [cit. 2018-06-29]. Dostupné z: <http://www.namespedia.com/>, vychází z programu Christopa Stöpel: <http://christoph.stoepel.net/ViewSoftware.aspx?id=0200>

³⁵ <https://www.mvcr.cz/clanek/cetnost-jmen-a-prijmeni-722752.aspx>

³⁶ Vždy s přihlédnutím k faktu, že u korpusu CB-1921 jsou z uvedených důvodů precizní číselné údaje nemožné.

³⁷ V tabulce 1921 jsou uvedena ještě další dvě, v tabulce 1948 ještě pět jmen, kterým se v textu věnujeme vzhledem k jejich silně areálovému charakteru.

analýz jednotlivých jmen i vzhledem k četným překryvům pak byly sloučeny do seznamu jediného.

Frekvence výskytu v roce 1921

- 1. SCHWARZ**
- 2. MAYER**
- 3. LIEBL**
- 4. FISCHER**
- 5. BAUER**
- 6. BÖHM**
- 7. KAISER**
- 8. NEUBAUER**
- 9. FENCL**
- 10. FRIED**
- 11. SCHMIDT**
- 12. MÜLLER**
- 13. SCHAFFELHOFER**
- 14. HOFFMANN**
- 15. SCHUSTER**
- 16. POUZAR**
- 17. SCHMIDTMAYER**
- 18. PLOJHAR**
- 19. SCHESTAUBER**
- 20. TIBITANZL**

24. *FOJTL*

27. *KLOMFAR*